

MÜSÂ SÜREYYÂ BEY

bası tarafından farkedilmesi üzerine biz-zat babasından ve ağabeyi İbrâhim Sâbir Efendi'den mûsiki dersleri almaya başladı. Babasından mûsiki nazariyatının yanı sıra girift çalmasını da öğrendi ve bu sazda iyi bir icracı olarak yetişti. Yûsuf Paşa, Hacı Ârif Bey, Zekâizâde Hâfız Ahmed (İrsoy) Efendi, Müezzinzâde Rifat Bey, Bolâhenk Nûri Bey gibi mûsiki üstatlarının katıldığı mûsiki toplantılarına babasıyla birlikte devam ederek Türk mûsikisinin hemen bütün meşhur bestelerini bu üstatlardan duyup öğrenme imkânına sahip oldu. Ayrıca Tanbûrî Cemil Bey'in evinde babası Âsım Bey ve Kemânî Tefrik Bey'le toplanıp Türk mûsikisini Avrupa'da tanıtmak amacıyla konserler vermek üzere yaptıkları meşkler de onun zengin bir eser birikimine sahip olmasında önemli rol oynamıştır. Bu sebeple Hüseyin Sadettin Arel, Mesut Cemil Tel ve Ruşen Ferit Kam, onu son yüzyılda yaşamış mûsikişinaslar arasında klasik bilgi ve görgüsü en yüksek ve zengin olan sanatkar diye tanımlar. Hassas ve nazik kişiliğiyle bilinen Müsâ Süreyyâ Bey ayrıca iyi bir piyanist ve üdî olup derslerini piyano eşliğinde yapardı. Türk mûsikisinin Batı mûsikisinden faydalanmasının gerekliliğini, bu şekilde meydana gelecek yeni bir çehre ile geleceğin mûsiki çatısının kurulabileceğini, ancak bu yeniliklere yönelirken Türk mûsikisinin özünden ve ruhundan asla tâviz verilmemesi icap ettiğini savunurdu.

Batı müziği tarzında bazı eserleri mevcutsa da bestelerinde Türk mûsikisinin zarif bir üslûp ve klasik bir eda ile örüldüğü dikkati çeker. Öztuna, onun bestelerinden üç marş ve on dokuz şarkıdan meydana gelen bir listeyi ansiklopedisinde neşretmiştir (bk. bibl.). Güftelerinin bazıları yakın arkadaşı Ercümen Ekrem Talu'ya ait olan şarkıları arasında, "Sen sanki bahârın gülüsün, şen çiçeğimsin" mısraıyla başlayan hüzzam; "Tâc-ı hüsnün hükmeder şâirlerin dîvânına" mısraıyla başlayan mâhur; "Süziş-i aşkınla ben nâlân iken" mısraıyla başlayan nihâvend makamındaki eserleri halen repertuvarlarda sıkça yer alan bestelerinden bazılarıdır. Ayrıca sözleri Cemal Ethem Yeşil'e ait olup 1919'da bestelenen, "Başka bir aşk istemez, aşkınla çarpar kalbimiz / Ey vatan, göz yaşların dinsin, yetiştik çünkü biz" mısralarıyla başlayan marşı günümüzde de okunan marşlar arasındadır. Önceleri "Vatan Marşı" diye anılan bu eser daha sonra "Mülkiye Marşı" adıyla Mülkiye Mektebi'nin marşı olarak kabul edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Gövsâ, *Türk Meşhurları*, s. 361; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 77, 224; Baki Süha Ediboğlu, *Ünlü Türk Bestekârları*, İstanbul 1962, s. 169-175; Vural Sözer, *Mûzik ve Mûzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 284; Etem Üngör, *Türk Marşları*, Ankara 1965, s. 56, 148-149, 197-198, 204, 283; Sadun Kemal Aksüt, *500 Yıllık Türk Musikisi Antolojisi*, İstanbul 1967, s. 71-72; Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara 1968-69, I, 440-442; Mustafa Rona, *Yirminci Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 254-255; *Türkiye Maarif Tarihi*, IV, 1582; V, 2152; Kıp, *TSM Sözlü Eserler*, s. 9, 65, 168, 172, 190, 198, 232, 284, 306, 317, 325, 346; Özalp, *Türk Mûsikisi Tarihi*, II, 181-183; Gönül Paçacı, "Kuruluşunun 77. Yılında Dârülehân ve Türk Musikisinin Gelişimi I", *TT*, XXI/121 (1994), s. 48-55; Öztuna, *BTMA*, II, 70.

NURİ ÖZCAN

MUS'AB b. UMEYR

(مصعب بن عمير)

Ebû Abdillâh (Ebû Muhammed) Mus'ab b. Umeyr b. Hâşim el-Kureşî el-Abderî (ö. 3/625)

**Hz. Peygamber tarafından
Birinci Akabe Biati'ndan sonra
İslâm'ı tebliğ için
Medine'ye gönderilen sahâbî.**

Kureyş'in ana kollarından, Câhiliye devrinde sidâne ve hicâbe görevleriyle kabilenin sancaktarlığını yürüten Benî Abdüddâr'a mensup zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. İlk müminlerden biriydi; ancak Resûl-i Ekrem'in peygamberliğine şiddetle karşı çıkan ailesinin buna izin vermeyeceğini bildiğinden onun yanına bir süre gizlice gidip geldi ve namazlarını da gizli kıldı. Durumu öğrenilince hayatında zor bir dönem başladı. Babası ve annesi onu müslüman olduğu için hapsedtiler ve yolundan dönmesi için çeşitli bas-kılar yaptılar, fakat dininden vazgeçiremediler. Mus'ab, peygamberliğin beşinci yılında ilk kabile ile Habeşistan'a hicret etti. Bir süre sonra Mekke ileri gelenlerinden bazılarının İslâm'a girdiği yolunda yanlış bir haber duyulunca otuz sekiz kişiyle birlikte geri döndü ve Birinci Akabe Biati'na kadar (621) Mekke'de kaldı. Bu tarihte Resûl-i Ekrem, Medineliler'in isteğiyle onu İslâm tarihinin ilk muallimi olarak görevlendirdi; bu sebeple Medine'ye ilk hicret eden sahâbî olarak da kabul edilir. Es'ad b. Zü'râre'nin evinde kalan ve onun desteğiyle verimli bir çalışma yürüten Mus'ab, Hz. Peygamber'in tebliğ tarzını çok iyi kavraması, Kur'an-ı Kerim'den o zamana kadar inmiş âyetleri ezbere bilmesi ve etkili konuşmasıyla Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b.

Muâz gibi tanınmış şahsiyetlerin ihtidâ etmesini sağladı; Medine'de Es'ad b. Zü'râre ile birlikte cuma ve vakit namazlarını kıldırdı. 622 yılının hac mevsiminde ikisi kadın yetmiş beş kişiyle Mekke'ye geldi ve Resûlullah'a bir yıl içinde yaptığı tebliğ faaliyetini anlatarak onun takdirini kazandı. Medine'ye hicretin başlangıcı olan İkinci Akabe Biati'nin hazırlanması ve gerçekleştirilmesinde önemli görev yapan Mus'ab üç ay daha Mekke'de kalıp geri döndü.

Hicretten sonra Resûl-i Ekrem onu muhacirlerden Sa'd b. Ebû Vakkâs, ensardan Ebû Eyyûb el-Ensârî ile kardeş yaptı ve kabilesinin geleneğine uyarak Bedir'de muhacirlerin, Uhud'da bütün müslümanların sancağını onun taşımaya izin verdi. Uhud Gazvesi'nde Hz. Peygamber'in yanından hiç ayrılmayıp sancaktarlık görevini yerine getiren Mus'ab, Resûl-i Ekrem'i yaralayan İbn Kamîe'nin kılıç darbeleriyle her iki eli de kesilince sancağı kollarıyla göğsüne bastırarak dik tutmaya çalışırken yine onun mızrağıyla şehid düştü. Savaştan sonra şehidler defnedilirken Hz. Peygamber, yoksul bir kıyafet içindeki Mus'ab'ı yanındakilere göstererek onun bir zamanlar en güzel elbiseleri giydiğini, en güzel yemekleri yediğini, fakat Allah ve resulünün sevgisini her şeye tercih ettiğini söyledi. Ardından, "Müminler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice kişiler vardır. Onlardan bazıları sözünü yerine getirip o yolda canını vermiş, bazıları da -şehidliği- beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde -sözlerini- değiştirmemişlerdir" meâlindeki âyeti (el-Ahzâb 33/23) okudu. Sahâbîler, daha sonraki dönemlerde bolluk ve refah içinde yaşadıkları zamanlarda daima Mus'ab'ı anmışlardır. Bunlardan Habbâb b. Eret, Mekke'den Medine'ye dünyevî menfaatler için değil Allah rızası için hicret ettiklerini, fakat Allah Teâlâ'nın kendilerine dünya nimetlerini de verdiğini, Mus'ab b. Umeyr gibi arkadaşlarının bu nimetlerden hiçbir şey tatmadan âhirete intikal ettiklerini belirttiikten sonra Uhud'da şehid olduğu gün onu saracak bir kefen bulamadıklarını, bedenini hırkasıyla örtmeye çalıştıklarında başına çekince ayaklarının, ayaklarına çekince başının açıldığını, sonunda başını örttüklerini, ayaklarının üstüne de kokulu bir ot demeti koyduklarını söylemiştir (Buhârî, "Cenâ'iz", 27, "Meğâzî", 17, 26; Müslim, "Cenâ'iz", 44). Mus'ab'ı'l-hayr diye de anılan Mus'ab, ümmü'l-mü'minîn Zeyneb bint Cahş'ın kız kardeşi Hamne ile evliydi.

BİBLİYOGRAFYA :

Buharî, "Cenâ'iz", 26, 27, "Meğâzi", 17, 26; Müslim, "Cenâ'iz", 44; İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 376; II, 80; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabakât*, II, 204, 220; III, 116-122; Kâdî Abdülcebbar, *Teşbitü delâ'ili'n-nübüvve* (nşr. Abdülkerîm Osman), Beyrut 1386/1966, II, 504; İbn Hazm, *el-Faṣl*, IV, 187, 211, 224; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, III, 468-472; İbnü'l-Esir, *Üs-dü'l-gâbe*, V, 181-184; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 421-422; *Tecrid Tercemesi*, IV, 351-355; IX, 394-395; Ziriklî, *el-A'lâm*, VIII, 150; Muinüddin Ahmed Nedvî – Said Sahib Ansarî, *Asrı Saadet: Peygamberimizin Ashabı* (haz. Eşref Edib), İstanbul 1388/1969, II, 373-383; Köksal, *İslâm Tarihi* (Mekke), İstanbul 1981, s. 236; a.e. (Medine), III, 73, 135, 136, 213-215; Hüseyin Algül, *İslâm Tarihi*, İstanbul 1986, I, 236-238; Hamidullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), I, 155-157; M. Hasan Büreygîş, *Muş'ab b. 'Umeyr*, Dimaşk 1410/1990; Muhammed Ebû Şühbe, "eş-Şehid ellezi lem yecidü lehü kefenen yekfih", *ME*, XLV/9 (1973), s. 794-800; Abdülcelil Şelebî, "Muş'abü'l-Hayr", a.e., L/5 (1976), s. 1049-1054; Fr. Buhl, "Mus'ab", *IA*, VIII, 668; a.mlf., "Mus'ab b. 'Umayr", *EP* (Fr.), VII, 649.

HÜSEYİN ALGÜL

MUS'AB b. ZÜBEYR

(مصعب بن الزبير)

Ebû Abdillâh (Ebû İsâ) Mus'ab b. ez-Zübeyr b. el-Avvâm el-Esedî el-Kureşî (ö. 72/691)

Abdullah b. Zübeyr'in kardeşi,
Irak valisi.

27-37 (647-657) yılları arasında Medine'de doğdu. Kureyş kabilesinin Esed b. Abdülüzâ koluna mensuptur. Babası aşere-i mübeşşereden Zübeyr b. Avvâm, annesi Rebâb bint Üneyf el-Kelbiyye'dir. Hakkındaki bilgilerin tamamına yakını, ağabeyi Abdullah b. Zübeyr'in 64 (683) yılında Hicaz'da halifeliğini ilân etmesinden sonraki yıllara aittir. Bu tarihten itibaren kumandanlık ve valilik görevlerinde bulundu. Filistin üzerine gönderildiği ilk seferinde Emevî kumandanı Amr b. Saîd el-Eşdak'a yenildiyse de kısa bir süre sonra yardımcı birliklerin kumandanı olarak katıldığı Rebeze Savaşı'nın kazanılmasında büyük rol oynadı.

Mus'ab, 65 (684-85) yılında kardeşi Ubeyde b. Zübeyr'in yerine Medine valiliğine getirildi. Bu görevi yürüttüğü iki yıl içinde Abdullah b. Zübeyr'in hâkimiyetinde bulunan, Hâricî isyanlarının devam ettiği Irak bölgesinde durum iyice karıştı. Kûfe'de kontrolü eline geçiren Muhtâr es-Sekafî (66/685), Irak'ın büyük bir kısmının ve şark vilâyetlerinin kendisine katılması ve Emevî ordusuna karşı Hâzir zaferini kazanmasıyla (67/686) şöhretini daha da arttırdı. Bu gelişmeler karşısında Abdullah b. Zübeyr,

Mus'ab'ı Irak bölgesinde elinde tutabildiği tek merkez olan Basra'nın valiliğine tayin etti (67/687). Buradaki ilk konuşmasında kendisine "cezzâr" (kasap) lakabını verdiğini söyleyerek sert bir politika izleyeceğini açıklayan Mus'ab, genelde Emevîler'i hedef gösterdiyse de ardından Kûfe eşrafının teşvikiyle Muhtâr meselesini öne aldı ve Fars Valisi Mühelleb b. Ebû Sufre'nin kuvvetlerine katılmasından sonra Muhtâr'ın üzerine yürüyerek onu önce Mezar adı verilen yerde, ardından Kûfe yakınlarındaki Harûrâ'da ağır bir hezimete uğrattı öldürdü ve şehri ele geçirdi (14 Ramazan 67 / 3 Nisan 687). Böylece Kûfe'nin tekrar Abdullah b. Zübeyr'in idaresi altına girmesinin ardından, Suriye başta olmak üzere batıya doğru fethedeceği yerlerin valiliğinin kendisine verileceği vaadiyle Muhtâr'ın önemli kumandanı İbrâhim b. Eşter'i yanına çekmeyi başaran Mus'ab, Mühelleb b. Ebû Sufre'yi Emevî Halifesi Abdülmelik b. Mervân ile aralarında engel oluşturması için Musul, el-Cezîre, İrmîniye ve Azerbaycan valiliğine tayin etti. Bir süre sonra da onu isyanları bir türlü bastırılmayan Hâricîler'e karşı yollayarak yerine İbrâhim b. Eşter'i getirdi (68/688). Ancak bu arada Abdullah b. Zübeyr, Mus'ab'ı görevinden alıp valiliği kendi oğlu Hamza'ya verdi. Hamza'nın başarısızlığı yüzünden gittikçe artan şikâyetler karşısında aynı yıl içerisinde görevine iade edilen Mus'ab hemen Suriye bölgesini Emevîler'in elinden almak için hazırlıklara başladı. Fakat aynı emeli Irak için taşıyan Abdülmelik b. Mervân, Basra ve Kûfe eşrafından, Mus'ab'ın yakın adamlarından bazılarını mektup göndererek çeşitli vaatlerle onları yanına çekmeye çalışıyordu. Nihayet 72 (691) yılında Irak istikametinde önündeki en önemli engel olan Karkisiyâ'yı barış yoluyla aldıktan sonra Mus'ab'ın üzerine yürüdü. İki ordu Deyrülâsâlik mevkiinde, sonraları bir süre Hirbetü Mus'ab adıyla anılan (Belâzürî, *Ensâb*, V, 337) çöl-lük alanda karşılaştı. Abdülmelik, bir yandan da Mus'ab'ın kumandanlarını yanına çekme gayretlerini sürdürüyordu. İbrâhim b. Eşter, Emevî halifesinden aldığı, onun tarafına geçtiği takdirde Irak valiliğinin kendisine verileceğine dair mektubu Mus'ab'a götürerek diğer kumandanlara da benzeri mektupların gönderildiğini söyledi ve onu uyardı. Buna rağmen Mus'ab onların görevlerinde herhangi bir değişiklik yapmadı. Savaşın ilk safhasında İbrâhim b. Eşter öldürüldü ve bu Mus'ab için ağır bir darbe oldu. Askerlerinin bir kısmı karşı tarafa geçince yanında sadece çok yakın adamları ve az sayıdaki akrabası kalan,

ancak yine de Abdülmelik'in emanla teslim olması teklifini reddeden Mus'ab çarpışmaya devam ederken öldürüldü ve başı kesildi (Cemâziyelevvel 72 / Ekim 691, bu hadisenin 71 [690] yılında meydana geldiği de rivayet edilir). Gövdesi öldürüldüğü yerde toprağa verilmiş ve sonraları üzerine inşa edilen türbe ziyaretgâh haline gelmiştir; başı ise Dimaşk'ta defnedilmiştir.

Irak valiliği sırasında bölge halkının memnuniyetini kazanan Mus'ab b. Zübeyr gelirlerin artmasını sağlamıştır. Rivayete göre Abdullah b. Zübeyr'in emriyle 70 (689-90) yılında Basra'da az miktarda dirhem darbettirmiştir. Kaynaklarda iyi bir hatip ve zamanının en yakışıklı genci olduğu belirtilen Mus'ab aynı zamanda güzelliğiyle tanınmış hanımlarla evlilik yapmasıyla meşhurdur. Araplar'ın en cömertlerinden ve en cesurlarından biri kabul edilirdi; Abdülmelik'in onu "en kahraman Arap" diye tanımlayarak ölümüne ağıladığı rivayet edilir. Ölümü edip ve şairleri etkilemiş, Ebû Mihnef Mahteli Mus'ab b. Zübeyr adıyla bir eser yazmıştır (Sezgin, s. 42). Mus'ab babası Zübeyr b. Avvâm, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Ebû Saîd el-Hudrî ve Ebû Hüreyre'den hadis rivayet etmiş, kendisinden Hakem b. Uyeyne, Amr b. Dînâr el-Cumahî ve İsmâil b. Ebû Hâlid rivayette bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kelbî, *Cemhere* (Abdüssettâr), s. 127; İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabakât*, V, 183; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Nesebü Kureys* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1982, s. 249-250; Zübeyr b. Bekkâr, *Cemheretü nesebi Kureys ve aḥbâruhâ* (nşr. Mahmûd M. Şakîr), Kahire 1381, I, 249-250, 313; Belâzürî, *Ensâb*, V, 151-152, 256, 258, 271, 332, 337; a.mlf., *Fütûḥ* (Rıdvân), s. 452-453; Taberî, *Târîḥ* (de Goeje), bk. İndeks; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb* (Abdülhamîd), III, 106, 119; Hatîb, *Târîḥu Bağdâd*, XIII, 105-107; İbn Asâkir, *Târîḥu Dimaşk* (Amrî), LVIII, 210-252; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, bk. İndeks; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, IV, 140-144; Ursula Sezgin, *Abû Mihnaf*, Leiden 1971, s. 42; Mâcid Lahhâm, *'Abdullah b. ez-Zübeyr*, Dimaşk 1995, s. 171-173, 178-182; Shimizu Kazuhiro, "Visits to the Tomb of Mus'ab b. al-Zubayr: Sectarian Disturbances During the Buwayhid Dynasty", *Acta Asiatica*, sy. 86, Tokyo 2004, s. 22-37; H. Lammens – [Ch. Pellat], "Mus'ab b. al-Zubayr", *EP* (İng.), VII, 649-650; Abdülâzîz ed-Dürî, "Deyrülâsâlik", *DIA*, IX, 270.

İRFAN AYCAN

MUSADDİK

(المصدق)

Zekât işlerinde görevli memuru
ifade eden bir fıkıh terimi

(bk. ÂMİL).